Цана асобнага № 30 кап.

Вольная Беларусь

ТЫДНЁВІК палітычны і літэратурны

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год . . 12 р. —
На поўгода . 7 р. —
На 1 месяц . 1 р. 50 к.

ГОД ВЫДАННЯ II.

Ніхай жыве нізалежная Беларусь!

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі:

г. Менск, Захараўская, 18.

Перамена адрасу 50 к.

№ 28. 11-го жніуня 1918 г. № 28.

Што трэба ведаць кожнаму беларусу?

I. Беларускі народ.

Хто мы?

Мы — беларусы.

Хто есьць беларусы?

Беларусы — гэта народ славянскаго племя.

Чаму мы называемся беларусамі?

Бо мы нарадзіліся беларусамі, ускарміліся з беларускае зямлі, узгадаваліся і жывом на Беларусі.

Хто гэта — беларус?

Беларус той, у чыіх жылах цячэ беларуская кроу, чые прадзеды, дзяды і бацькі былі беларусамі.

Як называецца той, хто вырэкаецца свайго народу?

Той, хто вырэкаецца свайго народу,— здраднік, душапрадаўца. Здрада — гэта найцяжэйшае ліхадзейство, якое толькі ведаюць людзі. Дзеля гэтаго мы ніколі ні пакінем свайго народу. Шчыры беларус, праўдзівы сын свайго народу заўседы будзе тэй думкі: «Ніхай лепей загіну, чымсі адракуся ад свайго народу беларускаго». Бо з Беларусьсю і з беларускім народам зьвязано нашае жыцце. Гэта нашае найвышэйшае добро, нашая радасьць і слава.

Што такое народ, або нацыя?

Народ, або нацыя, гэта людзі, каторыя гаворадь аднэй мовай, заселяючыя супольны край і праз гэта складаючыя адну вялікую сямью, народ, нацыю.

Хто прыналежыць да народу, або да нацыі?

Кожны, хто паходзіць з аднаго народу, або нацыі. Прыналежнасьці да нацыі ці народу нельга выбіраць паводле свайго густу, ці спадобы. Прыналежным да народу стаецца кожны чалавек ужо па сваей крыві, па сваей прыродзе, целам і душой сваей. Сьвядомым грамадзянінам народу свайго становіцца беларус толькі тагды, калі ен усьвядоміцца,—гэта значэ спазнае добра, хто ен сам ды пачуе духоўную і кроўную зьвязь з усім сваім народам.

Народная сьвядомасьць зближае і злучае людзей у адну моцную сямью. Даражэйшы і мілейшы нашаму сэрцу будзе кожны беларус, хоць-бы ен найдалей ад нас жыў, бо ен прыналежыць да нашаго народу беларускаго, бо гэта наш брат па народнасьці. Усе іншыя народы, хоць-бы яны і жылі на Беларусі, аднак яны нам чужыя, бо яны спагадаюць і любяць кожны свой народ і сваю Бацькаўшчыну, а з нашае зямлі і народу толькі цягнуць для сябе сокі.

Ці есьць іншыя народы?

На сьвеці многа розных народаў. Кожны іншы народ нам чужы, а есьць паміж імі і цяжкія нашыя ворагі, якія здаўна ужо упарта працуюць над тым, каб беларусаў выгубіць ды самым заняць нашую зямлю і нашае добро. Кожны такі вораг стараецца угаварыць цемных нашых братоў, каб яны выракліся свайго роднаго: і мовы, і песьні, і граматы, а замест нашаго, роднаго, падсуваюць свае, чужацкае. Асьцерагайцеся-ж, браты, такіх авечак у воўчай скуры!

II. Беларуская зямля.

Дзе жывуць Беларусы?

Беларусы жывуць на сваей Беларускай зямлі. Беларуская зямля уся тая, дзе жывуць Беларусы.

Як вяліка Беларусь?

Беларусь вялікая старонка. Па свайму абшару Беларусь займае сярэдняе мейсцо паміж Італіей і Эуропэйскай Турцыей.

Аустрыя	займае	600. 000 км.
Нямеччына	„	540. 000 „
Францыя	„	536. 000 „
Англія	„	315. 000 „
Італія	„	286. 000 „
Беларусь	„	*258. 000* „
Турцыя	„	130. 000 „
Румынія	„	131. 000 „
Баўгарыя	„	96. 000 „
Португалія	„	91. 000 „

Якая-ж то дужая будзе дзяржава з Беларусі, калі станецца яна ад нікога нізалежная ды стане справавацца сама, сваімі людзьмі, беларусамі!

Ці жывуць Беларусы па-за межамі Беларусі?

Дзеля таго, што над Беларусамі пануюць чужынцы, ні раз прымушаны былі Беларусы пакідаць сваю Бацькаўшчыну ды выціраць чужыя куткі. Вельмі многа Беларусаў перасялілося у Сібір, у Амэрыку, у Бразылію, у Азію, а такжэ па усей Маскоўшчыне.

Колькі усіх Беларусаў?

Беларускаго народу жыве на сьвеці 10 мільёнаў. Паміж эуропэйскімі народамі Беларусы займаюць 9-е мейсцо. Лічба народаў Эуропы (ні лічучы іншых частак сьвету) выглядае так:

Немцаў	74	мільен..
Маскалеў	65	„
Французаў	42	„
Англікаў	40	„
Італьянцаў	34	„
Украінцаў	33	„
Гішпанцаў	18	„
Палякоў	15	„
Беларусаў	*10*	„
Румынаў	9	„
Жыдоў	9	„
Голендраў	8	„
Вэнграў	7	„
Чэхаў	7	„
Фінаў	7	„
Швэдаў	6	„
Баўгараў	6	„
Грэкаў	5	„
Португалаў	5	„
Сэрбаў	5	„
Туркаў	5	„
Норвэжцаў	5	„
Ірляндцаў	4	„
Літвіноў	3 1/2	„
Харватаў	3	„
Славакаў	3	„
Славінцаў	2	„
Албанцаў	1	„

III. Беларуская мова.

Што такое народная мова?

Народная мова тая, якой гаворыць увесь народ. Кожны народ мае сваю родную мову і ей усюды гаворыць. Родная мова вялікае народнае багацце, якое народ павінен высока цаніць і пялегаваць.

Па чым лягчэй спазнаць, што мы Беларусы?

Найлягчэй гэта спазнаць па нашай мове. Мова злучае людзей у адзін народ. І нашая беларуская мова злучае звыж 10-і мільёнаў Беларусаў у адзін народ.

Чаму мы гаворым беларускай мовай?

Бо яна наша родная, а кожны чалавек любіць сваю родную мову: немяц — нямецкую, баўгарын — баўгарскую, а беларус — беларускую. І усе, што пекнае, што добрае, усе мудрасьці сьвету — навуку, літэратуру—мы найлепей разумеем і любім, калі чуем у сваей роднай мове. У сваем доме мы, бывае, мала бачым сваю любоў да нашай мовы, затое, будучы на чужыне, як толькі пачуем нашую мову, дык вельмі цешымся. Бо чалавеку наймілей чуць і гаварыць сваей роднай мовай.

Якая нашая мова?

Нашая мова адна з найчысьцейшых у славянскай сямьі мова. Яна пекная, мілагучная, вельмі сьпеуная і гібкая, праз што надаецца вельмі да паэзіі і сьпеву. Дзеля таго, што мова наша захавала даунейшы славянскі характар, яна як маці у славянскай сямьі моу; да яе, як дзеці да маткі, падобны усе славянскія мовы: маскоуская, сэрбская, чэская, украінская, польская і інш.. Але пры гэтым яна зусім асобная, самабытная мова, як і кожная іншая. Ворагі нашаго народу лгуць, што мова нашая ні самабытная, кажуць: «гэта мешаніна маскоуская і польскай». Гэтак могуць гаварыць толькі нашыя зладумцы, або цемныя людзі. Шмат вучоных людзей розных народнасьцей навучаліся нашай мовы і пісалі аб ей вучоныя кнігі, і усе яны у адзін голас кажуць, што мова беларуская сасім самабытная асобная мова, такая-ж самая асобная славянская мова, як польская, ці маскоуская.

Даунеі нашая мова была аднэй с самых культурных усходна-славянскіх моу: ею гаварылі князі нашыя, князі і вельможы Вялікаго Княства Беларуска-Літоускаго ды каралі Польскія.

У беларускай мове у Вялікім Княстве Беларуска-Літоускім пісаліся усе законы, вяліся усе урады і суды, адбываліся соймы і інш.. С тых часоу захавалося многа дакумэнтау, кніг, грамат, і усе яны пісаны чысьцюсенькай нашай беларускаю мовай.

Ці маюць беларусы сваю літэратуру (пісьменнасьць)?

Мы, беларусы, маем багатую сваю асобную пісьменнасьць. Беларуская пісьменнасьць старэйшая за польскую і маскоускую. З усіх славянскіх народау, адны толькі чэхі мелі раней за беларусау надрукованую Біблію у сваей мове.

Чэская Біблія выдрукована у	1488 г.
Беларуская	1517 „
Краінская	1555 „
Польская	1561 „
Літоуская	1660 „
Маскоуская	1751 „

Беларусы у даунейшыя часы мелі вельмі багатую сваю пісьменнасьць. У XVI сталецці былі напісаны і надрукованы у беларускай мове усе законы, кнігі духоуныя (праваслауныя, каталіцкія, уніяцкія і рэформацкія), гістарычныя, навуковыя і усякія іншыя. Посьля наш народ занепау, яго задушылі, заціснулі, пры гэтым і пісьменнасьць заглушылі. Калі нашая Бацькаушчына падпала пад Расію (Масковію), то і зусім забаранілі што небудзь пісаць і друкаваць па-беларуску. Толькі у 1905 г., у часе расійскай рэвалюцыі, беларусы дабіліся права друкаваць кнігі у сваей мове. За кароткі час ад 1905 г. беларускія паэты і пісьменнікі напісалі многа пекных і цікавых кніжак, стварылі новую беларускую літэратуру. Цяпер беларусы маюць нямалую і новую сваю літэратуру і шмат газэт і часопісау.

Ці беларуская мова адна на усей Беларусі?

Адна і тая самая на усей Беларусі. Але як усе старадауныя мовы, так і нашая мае свае адмены, — дыалекты, або гутаркі. У нас есьць шэсьць дыалектау, або гутарак: віцебская, смаленская, палеская, цэнтральная (менская), слуцкая, барысауская.

Чаму іншыя беларусы стараюцца гаварыць чужой мовай, замест свае?

Тыя беларусы, што стараюцца гаварыць чужой мовай, унікаючы свае, бываюць або шэльмы душапрадауцы ды перакульшчыкі, або людзі цемныя, якіх аблуталі ворагі нашаго народу. Першыя ні гавораць па-беларуску дзеля свае асабістае карысьці, бо пайшлі у найміты да чужынцау і працуюць зусім сьвядома на шкоду Беларускаму народу, каб яго выгубіць. Другія ні гавораць праз цемнату сваю, бо паверылі нашым ворагам, што мова наша „брыдкая", «простая» і за рознымі нашымі злодумцамі ідуць, як авечкі, на бойню. Павіннасьць кожнаго сьвядомага беларуса о першымі — ворагамі — змагацца, а другіх — цемных — усьведамляць, выясьняючы ім прауду і навучаючы гісторыі нашай ды шыручы беларускае друкованае слово.

Што-б сталося, каб мы забыліся свае роднае мовы?

Калі-б мы нашую родную, Богам нам дадзеную і усьвячоную, беларускую мову закінулі, забыліся, а прынялі чужую, — тагды па усіх нас і сьлед загіну-бы на зямлі.

Наш поэт Мацей Бурачок у прадмове да «Беларускай Дудкі» кажэ: «Шмат было такіх народау, што страцілі найперш сваю мову, так як той чалавек перад скананнем, катораму мову займае, посьля і зусім замерлі. Ні пакідайце-ж мовы нашай беларускай, каб ні умерлі! Пазнаюць людзі людзей па абліччу ці па адзежы, якую хто носіць, — от-жэ мова гэта есьць абліччо і адзежа душы людзкой.»

Хто ні шануе родную мову, той ні шануе сябе самога, ні свой род, ні сваіх дзядоу-бацькоу, каторыя тэй-жэ мовай гаварылі. А хто стыдаецца роднай мовы, варт таго, каб і яго добрыя людзі стыдаліся, як выврадка, каб ім пагарджалі, як нідалюдкам. Бо стыдаючыся роднай мовы, ен крыудзіць ні толькі дзядоу-бацькоу сваіх, але і увесь народ. Справядлівы, добры чалавек ніколі ні стыдаецца роднай мовы. Ен і сам гаворыць сваей роднай мовай і глядзіць, каб і іншыя яе шанавалі.

VI. Гісторыя Беларусі.

Што такое нашая гісторыя?

Нашая гісторыя — гэта мінуушчына роднае старонкі,—усе тое, што колісь было на Беларусі.

Якая нашая мінуушчына?

Нашая мінуушчына — гэта безупынная барацьба за лепшую долю і волю нашаго народу.

У найдаунейшых часох беларусы кіравалі усім сваім жыцьцем праз вечо, гэта значэ, старшыны нашаго народу радзілі і пастанауялі аб усем. Посьля беларусы пачалі выбіраць сабе князеу. Княжацкая улада была дзедзічнай, пераходзіла з бацькі на сына. Пашыя князе мелі сваю вяліка-княжацкую сталіцу у Полацку, а удзельныя княжацкія сталіцы былі у Віцебску, Менску, Друцку, Смаленску і шмат яшчэ гдзе. Каля XIII-го сталецця Беларусь была падзелена на многа дробных княствау, а гэта таму, што посьля сьмерці бацькі-князя сыны дзялілі «вотчыну», як цяпер, прымерам, дзеляцца у нас па веских селяне. Ад гэтаго народ беларускі аслабеу быу вельмі і чуць ні падупау пад абладу чужынцау.

Важнейшыя з нашых князеу былі: Рогвалод (князявау у Полацку у X сталецці), Ізяслау, Брачыслау ды Усеслау. Гэты апошні найболей уславіуся: яму у чэсьць і свае і чужыя складалі песьні і пахвалы. Аб ім адна старасьвецкая песьня кажэ: «князь Усеслау людзей судзіу, князям гарады нарадкавау».

З роду князеу полацкіх былі і князі Вялікаго Княства Беларуска-Літоускаго. З гэтых князеу найболыш уславіуся Альгэрд ды Вітаут. Альгэрд хадзіу вайною на Маскву і Маскву здабыу ды шчыт свой прыбіу на Маскоускіх варотах. Вітаут уславіуся мудрасьцю і сілай, ен хацеу каранавацца на караля Беларуска-Літоускаго, але палякі адабралі ад паслоу залатую карону, каторую прыслау яму папа на каранацыю. З роду беларуска-літоускіх князеу пахадзілі і каралі польскія (Ягэллоны). А Ягэлло, каторы быу і каралем польскім, да канца жыцця свайго ні умеу гаварыць па-польску, а толькі па-беларуску. І ні дзіво, бо маці яго была княгіня віцебская, і ен гадавауся у Віцебску і быу там князям.

У Вялікім Княстве Беларуска-Літоускім беларуская мова была дзяржаунай. Па-беларуску адбываліся усе суды і соймы, пісаліся усе дакументы, па-беларуску гаварылі усе паны, вяльможы, князі, па-беларуску вучыліся у школах і маліліся у цэрквах і касьцелах. Словам, усе жыцце, увесь лад, звычаі і абычаі былі беларускія.

Посьля Беларуска-Літоускае Княство злучылося с Польшчай, як «роуны з роуным і вольны з вольным». Але еднасьць гэтая ні прынесла дабра ні беларусам ні літоуцам. Палякі адабралі у нас і нашу мову і роунасьць, упраглі беларускі народ у паншчыну, а панову і духавенство папалячылі. За 200 год польскай вольнасьці і роунасьці Беларусы асталіся нівольным, мужыцкім толькі народам, без свае пісьменнасьці, без дзяржаунаго і грамадзянскаго права. А у канцы XVIII-го сталецця, посьля раздзелу Польшчы, беларусы трапілі із агню ды у полыме — с польскіх у «братнія» маскоускія абоймы. Посьля палякоу беларусы засталіся чуць жывыя, а тут маскоускія «браты» пачалі саусім іх душыць, каб сьцерці сьлед Беларускаго народу, каб беларусау абмаскаліць. Палякі пягнулі беларусау каталікоу да сябе, а маскалі праваслауных беларусау да сябе. Адны і другія стараліся, каб беларусы забыліся, што яны беларусы, асобны народ, што нашая зямля ні нашая, а маскоуская або польская і што яны тут воучым правам сталіся гаспадарамі. Але народ наш і у гэтай чужацкай напасьці выявіу нізвычайную жывучасьць і моц.

Ніякія польскія путы, ніякія маскоускія нагайкі і вастрогі ні здолелі адабраць ад нашаго народу яго найдаражэйшаго скарбу — роднае мовы. Усе, што маглі яны адабраць, яны адабралі: і школы, і церквы, і зямлю, і лясы, і рэкі, і гарады, і багацце, а от мовы у нашаго народу ні здолелі адабраць! А калі наш народ захавау мову, то ен жыве і будзе жыць. Праз мову наш народ здолее адрадзіцца ды зноу зрабіцца вялікім і сільным.

IV. Вера (рэлігія) Беларуса.

Якая вера Беларуса?

Беларусы усе хрысьціянскай веры: часткаю каталікі, а часткаю праваслауныя.

У Гродзеншчыне і Віленшчыне многа

есьць беларусаў каталікоў, а у Магілеўшчыне, Віцебшчыне, Смаленшчыне і Чарнігаўшчыне болей беларусаў праваслаўнае веры, хоць есьць там і каталікі. Даўней многа было сярод беларусаў вуніятаў, прыняўшых царкоўную еднасьць, але царкоўную вунію збурыў Маскоўскі урад, хочучы абмаскаліць беларусаў. Але вера, ці, як кажуць, рэлігія, ні перашкаджае людзям заховываць народную еднасьць. Сярод немцаў, напрыклад, есьць каталікі і протэстанты, але-ж яны складаюць адзін нямецкі народ. Так і беларусы — праваслаўныя і каталікі — складаюць адзін беларускі народ.

Ці вера можэ азначаць народнасьць?

Не, вера што іншае, а народнасьць што іншае, і дзеля гэтаго вера ні можэ азначаць народнасьці. Напрыклад, палякі есьць каталіцкае і кальвінскай веры; немцы есьць каталікі, лютэране і кальвіны, але і палякі і немцы становяць адзін народ, — адны польскі, а другія нямецкі. Каталіцкай веры італьянцы, французы, есьць ангельцы, немцы, беларусы, але гэта розныя, чужыя сабе народы.

Усе беларусы, ці яны праваслаўныя ці каталікі, роўныя дзеці аднае маткі Беларусі, то і трэба нам быць паміж сабою у згодзі і узаемна шанаваць адну і другую веру. Гэта таму, што родзімся мы беларусамі, а вернымі — праваслаўнымі ці каталікамі — становімся посьля хрысьцін. Надобна і партыйнымі людзьмі (соцыяль-дэмакратамі, соцыялістамі-рэвалюцыянэрамі, радыкаламі, нацыяналь-дэмакратамі) робімся куды пазьней, але усе гэта ні перашкаджае нам быць добрымі Беларусамі і разам стаяць за народную волю, за лепшую будучыну усяго нашаго народу і краю.

V. Бацькаўшчына.

Што такое Бацькаўшчына?

Бацькаўшчына — гэта той край, гдзе мы нарадзіліся і вырасьлі, гдзе жывуць нашыя бацькі і дзяды жылі, гдзе жыве увесь беларускі народ.

Дзе маюць Беларусы сваю Бацькаў*шчыну*?

Нашая Бацькаўшчына — гэта беларуская зямля, дзе беларусы жывуць спакон веку, абрабляючы гэтую зямлю сваімі рукамі, паліваючы яе сваім потам і крывей, бaронючы яе ад ворагаў. І у нас самых, у нашым характару адбілася нашая Бацькаўшчына, а у сэрцы носім ясную, ніколі ні загасаючую памяць аб ей. Бацькаўшчына — гэта нашыя бацькі і нашыя дзеці. У кожным з нас захавана мінуўшчына і будучына роднай нашае зямлі. Таму мы са сваімі семьямі, маетнасьцю, з усімі нашымі таварыствамі, з нашымі селамі і гарадамі належым да вялікай нашай Бацькаўшчыны — Беларусі.

Адкуль узяліся на гэтай зямлі Беларусы?

Гэтую зямлю Беларускую засел не наш народ ад найдаўнейшых часоў. Як памяць людзкая сягае, заўсюды на гэтай зямлі жылі Беларусы. Яны аселі на гэтай зямлі у той час, як яна была ні аброблена і дзікая, і сваімі рукамі, сваею ніўтомнай працай перарабілі яе на ураджайную і багатую.

VII. Адзнакі Беларусі.

Якія адзнакі беларускай дзяржавы?

Адзнака Беларускае дзяржавы — гэта гэрб даўнейшаго Вялікаго Княства Беларуска-Літоўскаго: віцязь на белым каню ў чырвоным полі. Гэтым гэрбам адзначаліся даўней усе беларускія землі, або — як іх пазьней звалі — ваеводзтвы.

Які нацыянальны беларускі колер?

Нацыянальны беларускі колер — бела-чырвоны. З гэтых колераў зложан і беларускі флаг, які складаецца с трох удоўжкі, палосак — белай, чырвонай і зноў белай.

(Канец будзе).

В. Ластоўскі.

Апаведанне без назвы. *)

Падарож да навукі.

I.

Ніхто у хаці ні ведаў, што Юзік двойчы ужо памыкаўся вучыцца і абудва разы украдкам, нікому нічога ні сказаўшы.

У першую падарож да навукі яму ні пашанцавало. У школі на ганку стаяў некі маскаль у чорным, з блісчастымі гузікамі, сурдуці. Апрач таго, на галаве маскаль меў шапку с чырвонымі кантамі пры белай чэсцы на аколышку. Юзік спалохаўся. Гэтакія гузікі і чэску ён бачыў у прыстава з урадзнікам у той час, як тыя прыезджалі на разборку посьля пожару. Юзік гэта памятае.

Прыехаўшы тагды, прыстаў першым дзелам завалаў прынесьці драбіны, а далей — ускочыў к Вальку на стрэху ды давай матлашыць збчасамі кадаўбэ у комінах. Паразьбіваўшы іх, як табе кажу, ён сшугнуў на землю ды, у баеўнічым запале, стаў таптаць нагамі чарапэ ад разьбітых кадаўбоў, што паскідаліся с стрэхі.

— Ні рабі гэтакай коміны, ні рабі! Рабі с цэглы, рабі с цэглы! — лямэнтаваў ён, топчучы нагамі чарапэ с такою злосьцю, мэрам пад нагамі у яго ляжаў сам гаспадар пабітых комінаў.

Разматлаўшы усё на маленькія друзгі, ён памкнуўся быў да другое хаты, але у той момэнт трапілося нешта, чаго прыстаў ні чакаў. Валька Карусь блісьнуў вачыма, выгнуў шыю, як бык перад бойкай, ды, выцягнуўшы уперад рукі, цьвёрда, але лагодна, прамовіў:

— Ні сьпешай, ні сьпешайся, пане прыстаў!..

А быў той час нашаго жыцця, калі раптам трахнуў пярун у паветры і загойдаўся грунт пад нагамі. Небо укрылося чорнымі хмарамі, а паветро дыхнуло магутнаю верай у волю і шчасьце народа. Людзі радзелі, шчасьліва сьмяяліся; як на Вялікдзень, братэрскі віталіся, і віншаваў чужак чужаніцу. Грудзі ўздымаліся віcока і сьмела, калацілося сэрцо сьвятою трывогай, а сьвет выглядаў, як прыбраная хата у сьвято і повен быў ласкі і шчасьця, як сэрцо нявесты, ідучай на сустрэч каханку!

Гэта быў той нізабытны час жыцця, калі іржавыя кайданы з бразгам і звонам разляцеліся у бокі, а над трухлявым гмахам людзкай няволі закурэўся пыл парахні і руйнавання. Паўстаў народ, прачнуўся адвечны гаротнік, падняў вочы, поўныя жалю і скаргі, і, ў прадчуванні лепшае долі, задрыжаў, сьцепануўся ды с клічам у запечаных смагаю вуснах — жыцце ці сьмерць! — схваціў за-грудкі пана адвечнаго гора, пакуты й няволі...

— Ні сьпешайся, кажу, пане прыстаў! — казаў Валька спакойна і лагодна: — Ні сьпешайся, кажу, — увярэдзішся!..

— Что?!

— Паехало сто, пайдзі дагані — будзе твае! — адказаў Валька прыставу. — Ты чаго тут расхадзіўся гэтак? Чаго ты разьеўся, каб цябе пранцы разьелі?! Ці ні шлёгнуў ты дзеля сьмеласьці?

— Арэс-с-таваць! — гукнуў прыстаў, падняўшы губы, і арлом азірнуўся навокала, чапаючы шаблю рукою.

— Каго арыштаваць?! — падскочыла Вальчыха. — За што арыштаваць, абармот ты нілюдзкі?! Ты думаеш, што ушпігаваў свае грудзі, каб цябе кароста шпігавала, гэтымі блісчастымі гузікамі, дык я спалохалася? На што-ж ты кадаўбэ пабіў, каб цябе Пан Бог с пяруна пабіў, каб цябе?! На што ты пасек іх, каб цябе скачыхі секлі; на што ты паглуміў іх?! А Божухна мілы, а людцы мае! — кінуўшы прыстава, загаласіла Вальчыха: — А хто у Бога веруе — сюды!!..

Панаходзілі людзі. Натоўп аступіў прыстава. Прыстаў стаяў, як варьят, бліскаў вачыма, як воўк, і ні ведаў, бедак, адкуль што бралося. Старшыня, каторы так сама прыехаў на разборку, сядзеў ужо на возі ды торкаў лейчынамі, каб уцячы, мабыць, а урадзнік, падцяўшы шаблю, як сабака хвост ад страху, ціскаўся по-пад вуголлю ды нешта міргаў старшыне. Але той нічагутка, мабыць, ні бачыў ад страху. Тым часам народ валіў, як вада ў навальніцу.

— Годзі! — крычалі навокала: — Годзі зьдзекавацца, даво-

*) Глядзі № 25.

лі смакталі нашую кроў!..

— Прэч! Далоў!

— Бунт! Стрэляць!—крыкнуў прыстаў, згубіўшы прытомнасьць.

— Які бунт?! На што палохаць чорта ў балоці! Убірайся ты к чортавай матары!

— А вось я яму пастрэляю, пачакай трошкі!—крычаў нехта з натоўпу.—Пусьці, расхісьніся, народ!..

Як ні здурэў прыстаў ад страху, як ні туманіў глузду яму зьняважаны гонар яго, як ні шалеў ён ад пачуцця уласнаго безсілля, але сьцяміў, што гэта піво-ні-пярэліўкі і трэба паслухаць інстынкту,даўно валаўшаго павярнуць аглоблі наўцёкі. А праканаўшыся, што трэ' уцекаць ад учынку ўласнаго глупства, ён раптам абмяк, пасавеў і сагнуўся. Пацёк пот у яго па твару, валасэ ліплі на лбе; палеты схіліліся і зьвісьлі на ніз, як у мокрае курыцы крылля. Задам, ні спускаючы воч з натоўпу, ён прапхнуўся да брычкі, дзе ужо сядзеў вурадвік с старшынёю, сеў, як мяшок, ды даў махні-драла. А ў сьлед за ім, як маханне шапак і хустачак пры адыходку цягніка, нясьліся жарты й сьмех, жаночыя «літанні» і дзіцячы плач...

Усё гэта Юзік успомніў. І цяпер, угледзіўшы маскаля з блісчастымі, як у прыстава, гузікамі, Юзік схаваўся за шуло ды стаў цікаваць: што ён там робіць, усьпершыся на пярыло? А маскаль [салдат] трымаў пад пахаю сякеру ды пыхкаў цыгарку.

Цыгарка ўжо дагарэла, але ён, мабыць, ні накурыўся, бо ні кідаў. Шчыльна трымаючы нідагарак у кіпцях, ён выцягваў губы, як-бы пнучыся пацалаваць печы твар у паветры, асьцярожна падносіў нідагарак да вуснаў, смачна смактаў ды уздыхаў на усе грудзі, пускаючы дым у тры рагі — з рота і з ноздраў. Гэтак зрабіў ён раз, другі і трэйці, а на чацьверты раз ні удалося: цыгарка згарэла і пасыпалася.Маскаль, мусіць, апёк сабе кіпці і губы, бо раптам хуркнуў і плюнуў; потым затрос пальцы у паветры ды, расьцёршы абчасам рэшты цыгаркі, стаў брыдка лаяцца. Юзік спалохаўся ды даў драла да дому.

Ні гледзячы на ніўдачу,—тым часам, гэтая падарож, ад хаты да вучылішча і ад вучылішча да хаты, мела свае добрыя скуткі: Юзік працерабіў сабе сьцежку да школы і набраўся адвагі. У другі раз ён быў сьмялейшы,—тым больш, што і на ганку нікога ні было. Тагды ён, як сьледна, трапіў да клясы і меў там з настаўнікам цікавую размову, а якую — хутка пабачым.

II.

Юзік даўно ўжо зайдросна паглядаў на тых хлопцаў, што бегалі у школку: яму жадалося мець уласныя кнігі. А у вучняў заўсёды процьма уселякіх кніжак, пёрак, алоўкаў і паперы. Усе яны у вечар, прышоўшы да дому, пачынаюць нешта пісаць і чытаюць; потым нешта ўсё лічаць, рахуюць і с кніжак малюнкі рысуюць. А яму так хочацца пагортаць кніжку, паглядзець рысункаў, папісаць алоўкам, альбо пёркам па паперцы. Дык яму ні даюць, шкадуюць, або баяцца, каб ні падзёр кніжкі ды ні папсаваў пёрка. А ён, даліпан-жа, ніколі-б гэтаго ні зрабіў! Было такое здарэнне, дык — калі? Ен быў тагды зусім яшчэ маленькі і дурны ды ні ведаў, як што і да чаго.

Гэты выпадак трапіўся з ім летась на Коляды, тагды, як прыезджаў с сэмінарыі Антось наш на вакацыі. Антосю заманулося нешта парысаваць. Матка заслала стол чыстым абрусам, выцерла яму лаву ля столу, а сама легла сапачыць на печы. Дома нікога ні было. Адзін толькі Юзік сядзеў на палу ды рабіў сабе скрыпку з лучыны. Антось разлажыўся на стале,—дастаў алоўкі, паперы, скрылікі хварбы у жоўценькай, с чорным вечкам, скрынаццы; выняў лінейкі, пёркі, стрынгалі, як батлейчыкі, з блісчастымі вострымі ножкамі, ды, нахіліўшыся над папераю, стаў нешта малеваць, развеўшы хварбу у малюпаценькіх белых талерачках. Пакрэмзаўшы крыху, Антось кудысь адвінуўся,—мабыць выйшаў на двор, а Юзік, тым часам, кінуўшы скрыпку, ускочыў за стол, схапіў борздзінька аловак у руку ды давай шмараваць па шурпатай тоўстай паперцы. На паперцы быў нарысован якісь стаўбунец і намалёвана гвязда у розныя колеры. Юзік да іх ні дакрануўся, каб ні запэцкаць, а шмараваў алоўкам знізу, пад гвяздаю. Накрэмзаўшы кучкаў пяць кашы, ён маніўся ўжо скончыць ды йсьці дараблять сваю скрыпку, але зажадалося яму стрымацца, каб нарысаваць зверху крывульку. Дзеля лепшаго выканання, каб чарней вывесьці хвосьцік у гэтай крывульцы, дык ён паправіў другою рукою аловак у руцэ, нахіліўся бліжэй да столу, выцягнуў шыю, высалупіў язычок ды так моцна шмаргануў з боку на ліва, што аловак луснуў і адваліўся. Нарабіўшы бяды, ён азірнуўся і раптам пачуў, як застукала сэрцо і пагарачэло у сярэдзіні. Што рабіць? Ні чакаючы доўга, ён прутка скочыў на зямлю, узлез на тапчан, пералез цераз матку ды пытаіўся на печы за комінай.

У гэты момэнт рыпнулі дзьверы і — увайшоў Антось. Той быў пры добрым настрою і, уваходзячы ў хату, сьпеваў, а сьпеваючы, намагаўся узяць самую тоўстую актаву. «Пастыры граюць», сьпеваў Антось: «цудо, цудо паведаюць. Хрыстос радзіўся, Бог ваплаціўся!»—скончыў ён, зачыняючы хату. Сеўшы за стол, ён сьцепануўся ад холаду з падворку, зрабіў сабе цыгару ды зірнуў на паперы... потым на хату ды зноў на паперы. Цыгара патухла і прыліпла к губе. Антось устаў, аперся аб стол і, стоячы гэтак, паводзіў галавою то с хаты на паперу, то с папераў на хату. Уся постаць яго выяўляла адно дзіво і запытанне. Цуд ды годзі! І нікога, здаецца, у хаці ні было, а тым часам... цікавасьць!

Каб Антось знаём быў с спірытызмам, дык-бы напэўна пераканаўся, што «ёсьць на сьвеці нешта такое, мой друж Горацыо, чаго й ні сьнілі мудрацы».

Тым часам, ад напружэння, ці ад жары, ці проста ад пылу на печы, у Юзіка запершэло ў горлі і заказытало у носі. Ен ні стрымаўся і — чхнуў на усю хату... Вышло — простае тлумачэнне таёмнага зьяўлення...

Але-ж гэта было даўно, і цяпер Юзік сам добра ведае, што рабіць так ні можна і кепска. Цяпер такога глупства ён ніколі ні зробіць, бо ўжо ні маленькі і ні дурненькі...

А дома, апарт польскай Быблії, у парудзелых чорных вокладках, і кантычак, з абразікамі у сярэдзіні, Юзік жадных кніжак ні бачыў. Антось мае шмат кніжак, але-ж ён, гэтак сама, ні дае паглядзець і хавае у скрынцы. Хіба часам у вечар, як зьбяруцца да нас суседзі, пачытае «Сёмку», каторы адратаваў людзей, спыніўшы цягнік, трымаючы у руцэ, заміж сыгналу, выкачаную у сваю кроў хустку; або яшчэ «Гутарку Паўлюка», каторая натта прыкладна і сьмешна напісана. Чытаў ён раз пра тое, як маскаль ведзьмара падашукаў. Вот дзе было сьмеху!

Ведзьмар быў на вяселлі і вельмі хваліўся, што ён што захочэ, тое і зробіць. Людзі яго баяліся, наравілі, як той скулі, і паважалі, ні раўнуючы, як той бруд на трэсцы. Вось маскаль слухаў, слухаў, а далей і кажэ: «Гэ! Што ты за ведзьмар?! Вот я ведзьмар, дык ведзьмар! Захачу — дык зараз зраблю, каб табе вочы на лоб павылазілі».—А ну, зрабі!—кажэ ведзьмар.—«Добра!»—адказаў маскаль ды стаў гатавацца да чарадзейства. Дзеля гэтаго наліў шклянку гарэлкі, паказаў ведзьмару ды запытаў: «Бачыш, што гэта?» — «Бачу», кажэ ведзьмар: «гарэлка».—«Ну, вот і дзякаваць Богу. А цяпер стрывай крошку, васпане,—я мушу паваражыць», сказаў маскаль ды, адвярнуўшыся, усыпаў у шклянку табакі. А усыпаўшы, размешаў яе ды падаў ведзьмару, кажучы: «На, пі, але усю да кроплі, бо задушу!» Той пакаштаваў ды паставіў

на стол.—«Ці!»—грукнуў маскаль кулаком. Ведзьмар мусіў выпіць, ды аж вочы вытарашчыў. А далей у лямэнт: «Ратуйце, добрыя людзі,—усё нутро мае загарэлося!» І пачало ванітаваць яго з усім шлункаў яго...

Потым доўга людзі рагаталі, успамінаючы той ці іншы выраз з аповесьці, ды аж за жыватэ хапаліся...

Да гэтаго часу Юзік здавальняўся тым, што калі-ні-калі гортаў кантычкі і — толькі таго. Быбліі ён ні чапаў, бо яна, дарма, што важкая, як цэгла, а рысункаў ні мела. Рысункі былі у дзьвёх толькі кантычках: у аднэй сярод тэксту, на звычайных лісьціках, а ў другой — асобныя малеваныя абразкі на розныя здарэнні з жыцця Езуса.

Кантычкі разам з Быбліяй ляжалі вісока на бэльцы і, каб дастаць іх, дык трэба збудаваць рыштаванне. Праўда, можна было спароць, як спорваюць гнёзды, але Юзік баўся, бо ў кантычках татулька клаў свае акуляры,—спораш—пабьеш, хай іх цяміць! Іншае рады ні было, як прымасьціцца, зрабіць сабе рыштаванне. Дзеля гэтаго, дачакаўшы нядзелькі ці сьвята якога і высачыўшы, што усе паразыходзіліся с хаты, адна матка ляжэ на печ сапачыць, насунуўшы намітку на вочы,—Юзік ставіць пад бэлькай зуслон, на зуслон — калодачку, а на верх залазіць сам ды, стаўшы на дыбачкі, шарыць па бэльпы рукою, покі ні знойдзе кантычкі. Калодачка хісталася, ногі дрыжэлі і — як ён трымаўся, каб ні абазвечыцца. то Бог яго ведае! Але што?—па гнёзды ён лазіў і ні на гэтакую вышыню і—нічагутка. Дрыжыць, леўка, калоціцца, а лезе...

Ціха у хаці, адзін кот мурмычэ на лаўцы. Хата прыбрана, чыста замецена. На абразох—фіранкі, на сьценах—доўгія ручнікі. Стол засланы абрусам, а на стале, с краю — кастрэ блінцоў пад белым настольнікам. С печы смачна патыхае верашчакай.

Матка сьпіць. Ціха. Чуваць, як летаюць мухі. У кутку за сталом сядзіць Юзік. Ен нахіліўся на стол і ціха шамочэ папераю. Гэта ён гартае кантычкі, дастаўшы іх з бэлькі, ды глядзіць рысункі. Ні адзін раз ён бачыў гэтыя рысункі, а усё цікава! Ен ужо ведае—што, дзе і на якім боку будзе; з іншымі рысункамі ён навят размаўляе, як с старымі добрымі знаёмымі. Адгарнуўшы, напрыклад, лісьцік з рысункам, дзе апостал Петра трымае рыбу на вудзі, Юзік знаёма пасьміхаецца ды зьвертаецца да рыбы за панібрата:

— А ты й досі на вудзі? Ні адарвалася? Мо-о-цна ён цябе трымае за гарляк!

А вот таму маскалю, што стаіць с пікай каля крыжа, Юзік прашараваў пальчыкам вочы за тое, што той, як тлумачыў татулька, пракалоў Хрысту грудзі. Потым татулька сварыўся, бо разам з вачыма прашараваліся і літэры на другом боку, але Юзік ні каяўся, бо натта-ж быў сярдзіты на таго маскаля.

З гэтых рысункаў у кантычках Юзік дазнаўся, што Пан Езус нарадзіўся у стадолі на сені, разам з быдлам, дзеля гэтаго й досі, на успамін Хрыста, засьцілаюць сенам стол на Куццю. Татулька расказваў яму, што у той час, як Езус нарадзіўся у Бэтлеемі, дык зьявілася гвязда на небі і прывела к Хрысту трох каралёў на прывітанне. Затым і цяпер ходзяць з гвяздаю на Коляды і робяць батлеяў. А калі Пан Езус хрысьціўся, дык на галоўку яго зьляцеў з неба голуб. «Дзеля гэтаго», дадаваў татулька: «на Правадэ пускаюць галубка у паветро».

— А на вошта, тата, страляюць?—пытаўся Юзік.

— Як на вошта? Каб галубок спалохаўся ды уздымаўся вышэй, пад небо.

Татулька часта заставаў Юзіка за разгляданнем рысункаў і адбіраў кантычкі.

— Ць-а! Зноў, гад, дабраўся да кантычак,— казаў татулька.— Дай іх сюды, а то падэярэш! Вось ты паслухай лепш, што я буду чытаць.

І татулька клаў кніжкі на бэльку, а браў адтуль Быблію ды пачынаў чытаць, заўсюды с таго мейсца, дзе кніжка сама разгорнецца.

Быблія— гэта укаханая кніга татулькі. Яму плытнікі прынесьлі яе з Вільні. Наогул, ён шанаваў кнігі рэлігійнаго зьместу. І хоць богамолствам татулька ні слынуў, але акуратна спаведаўся, любіў набажэнство, кожную нядзелю хадзіў да цэркві, а калі трапіцца, то і да касьцёлу. Касьцёл паважаў ён болей за цэркаў і лічыў сябе каталіком, хоць спаведаўся у цэркві і быў вернуты на праваслаўе таго часу, калі дзядзька Матэва хаваўся «ад праваслаўя» у коньскім жолабі.

Татульку вельмі цікавіць пытанне, чыя вера лепшая — «руская» ці «польская», каталіцкая ці праваслаўная? На гэты тэмат ён заўсюды ахвоч пагаварыць і паспрэчацца і, як прыедзе, бывала, Антось с сэмінарыі, дык толькі і гаворкі з ім, што пра веру. Справедлівасьць веры татулька бачыць у тым, якая з іх першая пачалася і якая лічыцца самаю найдаўнейшаю. «Бо даўней», кажэ ён: «Сам Пан Бог Езус Хрыстус хадзіў па зямлі, а, значыцца, даўнейшыя людзі лепей ведалі, якую Бог даў людзям пастанову». З гэстаго боку Антось ясна даводзіў лічбай с тэй кніжкі, якую вучыў у сэмінарыі, што праваслаўная вера пачалася першая. Але-ж яму хацелося паказаць татульку розніцу вер у самым грунці рэчы.

— С пачатку,— казаў ён:— ні было у іх розьніцы. Гэта была адна вера, адно вызнанне, і абедзьві яны пачаліся разам. Але, с часам, у XI сталецці, папа рымскі...

— Сьвяты Ойцец папеж,— рэдактуе матка, падпершы шчоку рукою і пільна слухаючы. Яна была пабожная каталічка, мела дзеда вуніята і да папы адносілася з глыбокай пашанай. А татулька у спрэчках сам ужываў моцных слоў і ні вельмі сьцярогся, а дзеля таго і на другіх ні зьвяртаў увагі.

— Рымскі папа,— ні спыняўся Антось, зірнуўшы на матку с такім выглядам, як-бы хацеў сказаць: «ат, кабеціна!» — але папа рымскі, з уласнаго сумлення, стаў меняць, перакручваць і дабавіў у сымбол веры «філеоквэ»...

— Што ты мне ўсё тыцкаеш гэтую філябокву! — сярдуе татулька, бо слово гэтае, вядомае татульку у асобку, у спорцы зацемнялося і засланяло яму розум. Ен пераставаў цяміць: мова Антося раптам рабілася чужою і нізразумелай, «філябоква» разрасталася, чарнела і стаяла у ваччу, як сукаватая доўгая палка.

Наогул-жа іх спрэчкі канчаліся лагодна, бо Антось шануе татульку, а татулька шануе Антося. Татулька навят паважае Антося, як сына, каторы хутка скончыць сэмінарыю ды будзе настаўнікам,— самому сабе гаспадар. У свой час ён навучыў Антося чытаць па-польску, а Антось аддзячыў яму тым, што, ў сваю чаргу, навучыў яго чытаць па-расійску. Яшчэ натта шкадаваў Антось, што татулька ні пяміў славянскае граматы і прабаваў яго навучыць, але нічога ні выходзіло.

— Не, нічога ні будзе!— матаў татулька галавою. — Гэтта лічба і літара... стаіць, напрыклад, тры літары,—нельга вымавіць, а раскусіш, дык там вялізнае слово. Не, кінь і ні турбуйся! Ні пямлю,—мабыць, стары стаў,— канчаў ён нарэсьці. Потым Антось даведаўся, што татулька проста ні хацеў вучыцца па-славянску, каб ні чытаць праваслаўных малітваў. «А Эвангэлія,— казаў ён:— і па-польску ёсьць, досыць з мяне».

Па-расійску татулька чытае усё, што пападзецца пад руку: газэту, падручнік, «Возсоединеніе уніятовъ»,— трапіцца «Іосафатъ Кунцевичъ», або Афонскі лісток, дык і пра Кунцэвіча і пра Афонскі манаст

арытмэтычны задачнік. Прачытаўшы, напрыклад, задач колькі, ён адвернецца, бывала, і загаворыць:

— Ніхай Госпад крые, колькі тых грошай на сьвеці! I за сукно плаці, і за цукар плаці, і за машыну плаці, — і на ўсё патрэбны вялікія грошы!

Толькі па-польску татулька нічога ў рукі ні бярэ, апрач Быбліі і кантычак. Быблія ўказаная кніга татулькі.

Дзьве рэчы мы маем — бязмен і Быблію, каторыя толькі на імя нашыя, а дома рэдка бываюць. Яны вандруюць с хаты у хату і абыходзяць па чарзе усё сяло, як вартаўніцкая булава. Розьніца толькі у тым, што булава сваім часам перадаецца па чарзе ад суседа к суседу, а Быбліі і бязмена ніколі ніхто ні прыносіць. Падчас трапіцца што зважыць, дык ідзі, расцытуй, шукай, дазнавайся; выпадзе вольная часіна, заманецца татульку пачытаць Быблію, дык Юзік усё сяло агасае, покі узабьецца на троп, у каго апошні раз яе бачылі.

III.

Усё гэта агулам зрабіло тое, што Юзік цьвёрда наважыў мець свае уласныя кніжкі. Дзеля гэтага, разумеецца, кірунак адзін: трэба пайці у школу.

Ніўдача першае падарожы да школы ні супыніла Юзіка. У другі раз, як і першага разу, ён ранінька устаў, апрануў матчын мантон (бо ўласнае вопраткі ні было), узлажыў сьвяточную Петраву шапку ды, паціху ад усіх, пачвалаў раніцай у школу. На гэты раз абышлося усё добра. Ні толькі на ганку у школі, а нават на вуліцы нікога ні было. Адно нечы кашлаты певянь ганяўся па вуліцы за курыцай да Замкова Катрэчка за невашта лаелася праз плот з Дзямідоваю Зуляй.

— Увесь род твой памаўзьлівы! — крычала Катрэчка.

— А тваю матку Сёмка злавіў у каморы, — адказала ёй Зуля.

— Калі? Скажы, калі, каб табе ў бокі калола! — узьелася тая.

— А летась на Сьвятка, як муку крала...

У школі, у сенцах, Юзік скінуў шапку ды стаў паціхіньку адчыняць тыя дзьверы, адкуль гуло, як з вулля. А расчыніўшы дзьверы, стаў на парозі ды, як стары, прывітаўся:

— Пахвалёны Езус Хрыстус!

У клясі зарагаталі. Юзік зірнуў і — угледзіў поўную хату дзіцячых вачэй. Яны бегалі, гэтыя вочы, блішчэлі, як зоры, сьмяяліся ды, як магнусам, прыцягвалі да сябе Юзіка. Тым часам, настаўнік, пахаджаўшы па клясі, падышоў да Юзіка. Юзік ведаў яго.

Настаўнік быў родам, як казалі, с-пад Ярэміч, і часта прыходзіў к Антосю у госьці. Бывала, у летку, многа зьбіралося настаўнікаў і сэмінарыстаў у нас у адрынцы. У хаці горача, цесна, «дух цяжкаваты», дык Антось жыў у адрынцы. Там і стол стаяў на таку, зэдлікі, а па сьценах былі развешаны малюнкі. Зышоўшыся, настаўнікі с пачатку заводзяць спрэчкі, потым граюць на скрыпках, сьпеваюць, а пад-вечар, як спадзе гарачыня, «маёўку спраўляюць». Гарэлку глушаць, як ваду. I натта-ж быў сьмешны наш настаўнік! Возьме пустую пляшку ў рукі, паціснье яе над чаркаю, а далей падніме ў гару ды засьпевае:

Меня над бочкой схороніце,
Паўным павнеханькай віна,
І так к ней кран вы проведзіце,
Что-б водка с крана в рот цекла!

Юзік ведаў гэтую песьню на памяць, але сьпеваць панскую саромяўся. Хай ім пусты сьвет з гэтымі панскімі песьнямі і з іх панствам разам! Ен раз — ні засьпеваў, а толькі так, зьнячэўку неяк ужыў адно панскае слова і тоаж цяпер горача робіцца с сораму.

Зажадаў ён раз малачка, а мо' і дапраўды жыватоқ забалеў. Вот ён зьвярнуўся да маткі ды кажэ:

— Ні табе кажучы, мамка, я нешта больной стаў. І годзі! У хаці як падхапілі гэтае слова, дык Юзік гарэў ад сораму. Чуць што, дык — «А дзе-ж гэта наш больной? Ці ні памёр наш больной, нешта ляжыць і ні варушыцца? — Добра больной, дзьве міскі крупніку зьеў ды яшчэ ні даволі! — А ці ні бачылі вы нашаго больнога?» I пашлі і пашлі! Хай ты згары саўсім разам!..

Усё гэта зрабіло тое, што Юзік ні вельмі спалохаўся, увайшоўшы у кляс.

— Чаго ты прышоў сюды? — спытаўся настаўнік.

— Вучыцца! — ні маргнуўшы вокам, адказаў Юзік.

— А колькі-ж табе год? —

— Восім, — салгаў Юзік і пасьміхнуўся.

— Ой, брэшэш ты, жэўжык? — ні даў веры настаўнік. Натта ты, брат, зялёны, мэрам учора з яйца вышаў!

— А я ўсе літары і абецадла с канца да канца ведаю! — сказаў Юзік ды борзьдзінька, каб ні перабілі, стаў пераказваць:

— a, b, c, d. e, f, l, m, n...

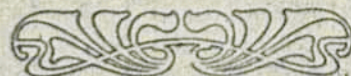
— Малайчына, малайчына! — чамусь басам загаварыў настаўнік: — але ідзі, брат, да дому, ніхай матка лепш верашчакаю корміць, — скарэй вырасьцеш...

Юзік так быў рад, што забыўся, па вошта прышоў. Доўга ні чакаючы, узлажыў ён шапку на голаў ды, рады і вясёлы, шпарка памчаўся да дому. Дома нікому нічога ні сказаў, каб ні пакеплівалі, мабыць, — але доўга кружыўся па хаці, скакаў на адной назе і сьпеваў:

Нашы едуць, вашы йдуць,
Нашы вашых падвязуць;
Вашы едуць, нашы йдуць,
Вашы нашых падвязуць!
Як і у нас, так і у вас, на вуліцы елка, —
Па сто рублёў кавалер, па тры грошы дзеўка.

(Канец будзе).

Язэп Ліосік.

Францішак Алехновіч.

У лясным гушчары.

Казка у 1 акці.

АСОБЫ:

Дзіця. 1 Ліхо.
Баба-Яга. 2 Ліхо.
Бай. Зьвяры ды розные страхоцце.

Лес. Сонцо схавалося за небасхіл. На сцэну уваходзіць **Дзіця** с кошычкам ягад.

ЗЬЯВА I.

Дзіця.

Дзіця. (Клічэ) — Го-го-о! (Гаворэ). Ах, Божэнька ты мой! Вось блутаюся ды блутаюся па лесі, а дарогі да хаты ні магу знайсьці!.. Ужо сонейко зайшло, усе у хаці вячэраюць, а я тутака спатыкаю ноч, — у гэтым гушчары. I есьці хочацца і страх бярэ! А гэтыя ягадкі я абецалася назьбіраць для мамы; ні буду іх чапаць, ніхай будзе поўны кошычак... Нідзе ні відаць дарогі!.. Нейкае знаемае мейсцо!.. Трэба яшчэ паклікаць, мо' нехта адклікнецца... (Клічэ): Го-го-о!

(За сцэнай чуваць адказ: Го-о-о!)

Дзіця. Вось, дзякуй Богу, нехта адклікнуўся! Пабажуць

мне дарогу да хаты... (Ізноу клічэ): Го-го-о! (Гаворэ): Ось, бачу, ідзе сюдой якаясь бабулька с кійком у руцэ... Ну, цяпер ужо німа чаго баяцца: яна пакажэ мне дарогу або пераначавваць пазволіць у сябе.

ЗЬЯВА II.

Дзіця і Баба-Яга (уваходзіць).

Баба-Яга. Ты чаго тут крычыш-гукаеш дый палохаеш маіх зьвяроу і птушак? Лес ужо сьпіць... Чуеш,—ужо ціш? Кожная птушка, траука, матылек, кожнае дзерауцо хочэ сапачыць...

Дзіця. Бабулька! Пайшла я у лес ца ягадкі дый заблудзілася. Дауно ужо дарэмна шукаю дарогі да хаты. Нідзе німа жывой душы, каб вывясьці мяне куды трэба... Бабулька! мо' ты скажаш мне, кудой ісьці?

Баба-Яга. А, заблудзілася!.. (Хітра): А ягадкі свае ты мне дасі? Я сягоння нічагусенькі яшчэ ні сла...

Дзіця. Я гэтыя ягадкі зьбірала для сваей хворай мамы, але, калі ты галодна, дык маеш, бяры. Я заутра зноу для мамы пазьбіраю.

Баба-Яга. Ну, добра... Калі так, дык я дам табе магчымасьць вярнуцца дамоу... (Дае клубок). Вось, маеш клубок: кінь яго на зямлю і скажы: «Клубочак! каціся-каці, мяне да хаты давядзі!..» Ен пакоціцца, а ты ідзі за ім, і ен цябе давядзе аж да самай хаты, і тады скрозь зямлю праваліцца... Ды толькі памятай: ідзі наперад, усе наперад за клубочкам, нікуды ні аглядайся, нічога ні палохайся ды ні спускай вачэй с клубочка,—бо, калі ні паслухаеш мяне, клубочак ад цябе уцячэ, а ты ізноу заблудзішся. А калі у другі раз прыйдзеш у мой лясны гушчар, тады ужо дабра табе ні будзе! Я—Баба-Яга, усіх ведзьмау гаспадыня! Цяпер я зьлітавалася над табой, бо ты дала мне выкуп—ягадкі свае, а у другі раз я цябе зьем! (Выходзіць).

ЗЬЯВА III.

Дзіця (адно).

Дзіця. О, Божэ-ж мой! Дык гэта-ж ведзьма! Ах, як добра, што яна зьлітавалася і дала мне гэты заваражаны клубок,—ен мяне завядзе да хаты, да маей мамы, каторая ніцярпліва мяне чакае і плачэ цяпер, пэуне, бедніцькая... Ну, трэба-ж хутчэй уцякаць адсюль і зрабіць, як казала Баба-Яга. (Кідае клубок на зямлю). Клубочак, каціся-каці! Мяне да хаты давядзі! Клубочак, каціся-каці! мяне да хаты давядзі!...

(Клубок коціцца. Дзіця ідзе за ім).

ЗЬЯВА IV.

Два Ліхі (убегаюць з розных бакоу).

1 Ліхо. Чуу?
2 Ліхо. Але.
1 Ліхо. Трэба клубок адабраць!
2 Ліхо. Трэ' напалохаць дзіця!
1 Ліхо. Дарогу памыліць!
2 Ліхо. Дзіця бяжыць...
1 Ліхо. Клубок прад ім...
2 Ліхо. Яно за ім...
1 Ліхо. Бяжыць, бяжыць...
2 Ліхо. Трэ даганяць!
1 Ліхо. Клубочак узяць!
1 і 2. Хутчэй! хутчэй!
2 Ліхо. Я вагністай куляй дарогу перабягу.
1 Ліхо. Я вялізарнай жабай гляну с паміж кустоу.
1 і 2. Хутчэй! хутчэй! (Выбегаюць у той бок, куды пайшло Дзіця).

ЗЬЯВА V.

На сцэну уходзяць **зьвяры** і рознае **страхоцце**. Скачуць нейкі фантастычны танец. Посьля першы **Страх** гаворэ:

І Страх. Ціха!.. Там нехта ідзе!
Усе. Дзе?
І Страх. Вось там!.. Нейкае дзіця!..
Усе. Дзіця...
І Страх. Хавайцеся!
Усе. Хавайцеся! (Разьбегаюцца у розныя бокі).

ЗЬЯВА VI.

Дзіця (уваходзіць).

Дзіця. Ізноу я зьбілася з дарогі! Клубочак каціуся ды каціуся, я ішла за ім... раптам пачаліся страхі: з гушчары выкаціілася якаясь аграмадная вагністая куля... Посьля раптам паміж кустоу нешта страшэнна запішчэло. Глянула я, ажно там агромністая жаба, вялікая, як хата, а вочы так бліщчаць, так бліщчаць, бытцам лямпы якісь... Я страшэнна спалохалася, заплюшчыла вочы, посьля гляджу—ажно майго клубочка ужо німа! Недзе прапау, як камень у воду...Што мне рабіць? Зусім я замарылася! Трэба будзе хіба тутака пераначаваць, ці што, а заутра, як толькі сонейко узойдзе, трэ' будзе ізноу шукаць дарогу... Там мамачка мая заплачэцца мусіць без мяне! Ах, Божэ мой! вось дык нішчасьце! У другі раз так далека па ягадкі ні пайду... Ну, тут пад гэтым кусьцікам засну, трэ яшчэ толькі памаліцца... (Укленчыушы гаворэ): О, Божэ мой, мей літасьць нада мной заблуджанай! Нікога тут німа, хто-б пашкадавау мяне, адна у лесі начаваць тут буду я... О, Божэнька Ты мой! Дай маме супакой, а мне сон ціхі дай! (Кладзецца пад кусьцікам і засыпае).

ЗЬЯВА VII.

Дзіця і лясныя духі (памалу уваходзяць).

І Страх. Бач! Яно сьпіць!
II Страх. Што нам рабіць? Гульню нам папсавала. Цяпер спаткаць яе павінна кара: ніхай сьніць —сон страшны!
Усе. Ніхай сьніць—сон страшны!

(У скоках пачынаюць кружыцца навокал Дзіцяці).

ЗЬЯВА VIII.

Тыя-ж і Баба-Яга (уваходзіць).

Баба-Яга. Вы тут чаго? Пара вам спаць! Ні чулі, што певянь ужо пеяу? А кыш! Пара вам спаць, а ні гульні спраулядь! А кыш! а кыш! а кыш!

(Страхоцце разьбегаецца у розныя бокі).

ЗЬЯВА IX.

Баба-Яга і Дзіця, пасьля **Ведзьмы**.

Баба-Яга (падыходзіць да Дзіцяці). А—ты ізноу тутака! Ні паслухала маей перасьцярогі, ну, цяпер ужо блага табе будзе! (Клічэ): Гэй, ведзьмы! (Ведзьмы убегаюць). Распалеце агонь у маей хатцы на курынай лапцы,—будзем вячэру сабе гатаваць! (Ведзьмы выбегаюць). Ну, дзетачка, уставай! У першы раз я зьлітавалася над табой,—дала табе клубок і перасьцярогу, цяпер—у другі раз—ты згінеш-прападзеш! Вось зара мы цябе зьямо!

Дзіця (Разбудзіушыся). Ай, ведзьмачка, цетачка, бабулечка! Пусьці! ні еш мяне!

Баба-Яга. Хадзі! (Цягне дзіця за руку). Пакуль мае слугі распаляць у печы агонь, я зачыню цябе у складзіку. Хадзі!

Дзіця. Ай, ведзьмачка, Ягінечка, бабулечка, пусьці мяне! Ні еш мяне! . цетачка!.. (Выходзяць).

ЗЬЯВА X.

Два Ліхі (убегаюць).

1 Ліхо. Чуу?
2 Ліхо. Але.
1 Ліхо. У складзік ведзьма зачыніла.
2 Ліхо. Там яму будзе сьмерць-магіла.
1 Ліхо. Трэба на злосьць ведзьме зрабіць!
2 Ліхо. Трэба Дзіця пусьціць!
1 і 2. Хутчэй! хутчэй! (Выбегаюць у той бок, кудой пайшла Баба-Яга).

ЗЬЯВА XI.

Бай (уваходзіць).

Бай. Я—Бай завуся, так мяне клічуць, калі на дзетак сон ні прыходзе. «Баенькі-баю» маці сьпевае і у калысцэ дзіця калышэ. Я—Бай завуся, усе так клічуць і добрым словам мяне вітаюць, бо я ніколі людзям ні шкоджу,—сон на душу ім я навеваю... Я—Бай! Людзі кажуць ні раз: ішоу Бай па сьцяне у чырвоным жупане, ці баяць, ці не?—Я кажу ве,—ні па сьцяне, я тут, у лес, у гушчар залез: думка у мяне у галаве, каб ратаваць Дзіця. Ведзьма ужо хочэ яго у кацел кідаць ды гатаваць на агні. Каб упяло адтуль яно, памогуць мне Ліхі, а як далей яго ратаваць, я ведаць-знаць ужо буду сам.

ЗЬЯВА XII.

Бай і Дзіця (убегае).

Дзіця. Бай! Бай! Ратуй мяне! Ведзьма хацела мяне зьесьці! У складзіку зачыніла ды вось Ліхі выпусьцілі мяне. Бай! Бай! ратуй мяне! Баба-Яга, як пабачыць, што мяне там німа, будзе гнацца за мной, дагоне, спаймае і зьесьць мяне! Бай-Баіньку, ратуй! (плачэ).

Бай. Ні плач, дзетанька, я цябе выратую. Вось маеш попялу с-пад вагню купальскаго. (Дае Дзіцяці мяшочак с попялам). Баба-Яга з іншымі ведзьмамі будзе гнацца за табой. Як будуць ужо блізка, вазьмі жменю гэтаго попялу і кінь па одлек: тады ты засыпеш ведзьмам вочы попялам, і яны ад яго асьлепнуць і разлецяцца па лесі, як васеннія лісьці, калі іх сівер закружыць па полю... А ты тагды уцякай! (Выходзіць).

Дзіця. О, дзякую табе, мой добры Бай!

ЗЬЯВА XIII.

Дзіця, Баба-Яга і інш. ведзьмы (убегаюць).

Баба-Яга. Трымайце! хапайце! Вось яна!

Дзіця (сыпле на одлек попял).

Ведзьмы. (с піскам разьбегаюцца і, асьлепнуушы, хапаюць адна адну).

Дзіця. Вось вам, паганыя ведзьмы, за тое, што хацелі мяне зьесьці! Круціцеся тут, як сухія лісьці, калі сівер загудзе,—а я уцякаю да мамы!... (Выбегае).

Заслона.

Маленькі фэльетон.

Новае зьявішчэ.

— Гэ-хм! Беларусы, беларусы... Што гэта за новая партыя зьявілася? І так ужо дванаццаць нумароу*), ні ведаюць людзі, за каторы стаяць, а яны усе прыбываюць...

Стараста падышоу да сьцяны, на якой я прыляпіу жоуты друкованы аркуш паперы, зьдзіулена паглядзеу на нізнаемае пісанне, памацау на другім боку аркуша, пашмаравау рукою па літэрах, панюхау пальцы ды адышоуся назад, пацікаючы плячыма.

— Ксавэры! Паглядзі, брат,— ты лепей знаешся на гэтых партыях...

— ...Паглядзіце, пачытайце,— тут усе свае людзі. Дык падавайце голас за спісак № 13,— чытау Ксавэры па складох.

— Ну, што? Чуу калі?

— Што чуу? Я ведаю, што гэта ужо ні дабрадзеі нашы. Бач, халеры, як падмазваюцца: па-мужыцкі пішуць, каб лепш верылі...—І Ксавэры, як і стараста Пранціська, стау мацаць паперу і абглядаць яе з усіх бакоу.

— Пачакай, паночку, я у вас нешта запытаю,— казау мне стараста, тузаючы за рукау.

Я вярнууся назад.

— Скажыце, калі ласка, што гэта за спісак, якой гэта партыі?

— Я гэта спісак...

— А можэ зойдзем у хату? Бачыце, дожджык спорны сее. Запрауды зайдзіце!

Я зьдзівіуся, убачыушы у хаці мяккія крэслы, абабітыя чырвоным плюшам; харошыя люстэркі, фіранкі на вокнах і патрэты на сьценах. Хата была разгароджана на дзьве палавіны і чыста прыбрана. Гаспадар увеу мяне у першую с прыходу. У другую— схавалася маладая дзяучына,—відаць, дачка гаспадарова. Гаспадыня стала у дзьверах, пры уходзе у другую палавіну.

Сядайце! А гэта у вас тыя лісты?.. Выбачайце, адкуль вы самі?

— Я з мястэчка. Некалі мы жылі тут на арэнднай зямлі.

— Гэта можэ сын пана Міхала, Антось?

— Але.

— А-га! Як-жа татка маецца?

— От, памаленьку гаспадарыць. Ішчэ, дзякуй Богу, здароу.

Гаворачы гэта, я замеціу, як гаспадарова дачка цікавала праз шчыліну. У той-жа момэнт на усю хату панясло-ся:

— Хе-хе-хе-е!

За дачкою паехала маці, а гаспадар, пасьміхаючыся у вусы, давау знак, каб сьціхлі.

— Пан Бог з намі! Дух Сьвяты! Што гэта? Няужо я гэтакі сьмешны?— думау я, стоючы пасярод хаты, зірнууушы аднэм вокам у люстэрку і абглядаючы адзежу і боты.

— Выбачайце, яна сьмяецца... Ха-ха!.. Ой, сама ні вытрываю... Яна сьмяецца... Ну, годзі ужо!.. Яна сьмяецца, што вы гаворыце па-мужыцку. Здаецца, нідросты чалавек, хараша адзеты, а гэтак брыдка гаворыце.

Успомніу я аднаго знаемаго, студэнта настаунікага інстытута, каторы казау аб зьездзі беларускім: «У каунерыках сядзяць і беларускаго языка хочуць!..»

Гаспадар, каб загладзіць маленькую ніпрыемнасьць, стау распытвацца аб цікавіушых яго «беларусах». На усе ен згаджауся, пакуль дзело ні дайшло да мовы.

— Вы кажэце, што лягчэй вучыць дзяцей у роднай мове і што трэба церабіць сваю дарогу, а ні іці за хвастом другіх і бачыць сьпіну свайго падарожнаго. Добра, можэ яно і так. Але вот вы падумайце самі: аддам я у навуку дзіця. Дык на што вот, напрыклад, яна вучылася у школцы (у нас есьць польская), — казау Пранціська, паказваючы пальцам на дачку:— ну, паеду я з ею у-у... ведама, маладой дзяучыні трэба паказацца у людзі. Зьбяруцца гэта дзенебудзь кавалеры, паненкі і яна там будзе ды пачне балбатаць па-просту. Як на яе тагды паглядзяць?!

Стараста паглядзеу на мяне с такою мінаю, нібы хацеу сказаць: «От ты цяпер сядзеш у лужыну!»

— Гм! Дзіуна мне слухаць такія рэчы. Нашая мова, кажу вам, ні простая, а беларуская. Асталася яна у селян толькі за тым, што ні дазвалялі ні кніжак пісаць, ні у школах вучыць, ні у судзе ужываць. Людзі, каторыя ішлі на службу, ці у навуку, затым і саромяліся гаварыць па-сваему, бо яго-б нідзе ні прынялі на царскую службу. Але цяпер гэта мінаецца, бо пазналі беларусы, дзе прауда, дзе сьвет і сіла.

— Скажэце, вы— чуноунік які, ці вучыцеся дзе?

— Я вучуся у З. гімназіі.

— Ці-ж прауда? Вы і там гэтак гаворыце?— вытрашчыу вочы гаспадар, усе роуна, як угледзіу, што карова палезла на дрэво.

— А што-ж тут дзіунае? Дарма вы так думаеце,—мы і у школах, і у тэатры, і на вуліцы— усюды гаворым па-беларуску, і ніхто з нас, апрач дурняу, ні сьмяецца.

— Няужо і у жаночай гімназіі гавораць так?— зацікавілася гаспадыня.

— А чаму-ж не!

— Да можэ! А там-жа мая дачка вучыцца, Пранціська, от?!

Гэтае «от» гаспадыня прамовіла так, усе роуна, як яе доля выскачыла з рук, ляпнууушы хвастом па зубах.

Пагамаміушы яшчэ трохі, я выйшау с хаты, а у хаці чуваць было:

— А я табе казала, што „ні вялікая цнота гэтая гімназія, адно грошы!.. А ты усе— ніхай, ніхай!"

— Гэ-э! Вота заюрылася! Ні згіне, — чаго ты плачаш? Можэ яно так і трэба, чартэ яго тут разьбярэ! Ні нам з гэтым спрэчацца...

Антось Галіна.

*) Гэта было пад-час выбарау да Устаноучаго Сойму, летась у восені.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Рэдактар Я. Лёсік. Друкарня Я. А. Грынбдята.